

T. Kovalchuk, V. Lukyanov. Financial innovations and their influence are on development of financial markets in modern terms

In the article dialectics of influence of financial innovations is investigational on development of financial markets, the problems of application of these innovations are outlined.

Keywords: financial innovations, derivatives, derivative financial instruments, inflation.

*Підпригора Л. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ ЧАСТКИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ: ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ ТА СВІТОВА ПРАКТИКА

У статті досліджується проблема визначення та оптимізації частки державної власності в сучасній ринковій економіці та економіці України, робляться висновки про невідповідність скорочення частки державної власності у вітчизняній економіці меті соціально-економічних перетворень та світовій економічній практиці.

Ключові слова: частка державної власності, приватизація, націоналізація.

Сучасні моделі ринкової економічної системи функціонують на основі плюралізму, конкурентності різних форм власності та особливої регулюючої ролі держави, що забезпечує ефективне використання ресурсного потенціалу та узгодження і реалізацію різноманітних економічних інтересів суспільства. Місце державної власності в даних економічних системах визначається, головним чином, використовуваною моделлю державного регулювання економіки – економічним лібералізмом чи економічним дирижизмом.

Як відомо, для економічного лібералізму характерні незначна частка державної власності (до 10%) та використання непрямих економічних методів регулювання економіки. Зрозуміло, що в умовах застосування даної моделі держава покладає на себе мінімум соціально-економічних функцій. Економічний дирижизм передбачає існування досить значної частки державної власності (до 30%) і широке застосування прямих економічних та адміністративних методів регулювання економіки. Це значно посилює соціально-економічну роль держави.

В економіці України за час її ринкового реформування надзвичайно гостро стоїть проблема оптимізації частки державної власності. До сьогодні вона вирішувалася виключно шляхом скорочення частки державної власності в процесі її приватизації, що відповідало вимогам формування відносин власності на засадах плюралізму та конкурентності. Показники частки державної власності в економіці та їх бажані межі чітко не були визначені. В результаті сьогодні на завершальному етапі приватизації до її плану включені останні найбільш значимі об'єкти державної власності, що становлять основу економічної безпеки держави, її стратегічних пріоритетів, економічних та соціальних функцій. Реалізація планів завершального етапу приватизації в економіці України остаточно позбавить державу об'єктів власності, які становлять матеріальну основу її соціально-економічної ролі.

Метою статті є визначення особливостей світового досвіду оптимізації частки державної власності в економіці, з метою їх врахування у вітчизняній економічній практиці.

З початку соціально-економічної трансформації в Україні отримати інформацію про державну власність в економіці можна було зі щорічників Державного комітету статистики України, який обліковував її частку з 1992 року за такими основними параметрами: кількість об'єктів ЄДРПОУ за формами власності; фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за формами власності; основні засоби за формами власності; середньорічна кількість працівників, зайнятих в економіці, за формами власності; кількість підприємств та обсяг промислової продукції за формами власності; інвестиції в основний капітал за формами власності тощо в абсолютному та відносному значенні. Зважаючи на широкомасштабну приватизацію, зрозуміло, що частка державної власності в економіці України стрімко зменшувалася (табл. 1).

Таблиця 1

**Частка державної власності в економіці України
в 1992–2006 роках [2, 3, 4] у відсотках**

Показники	1992	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Частка об'єктів державної власності за ЄДРПОУ ¹	81,8	51,4	14,0	12,8	12,3	12,0	11,9	11,8	11,5
Частка основних засобів державної форми власності	78,0	58,9	54,5	55,3	54,2	54,6	54,8	...	...
Частка середньорічної кількості зайнятих на об'єктах державної власності	70,4	58,3	48,9	50,1	51,8	53,3	24,8	26,2	...
Частка інвестицій в основний капітал державної форми власності	77,8	63,3	51,1	44,0	36,5	37,3	35,2	25,0	...

Примітка: 1. Дані за 1992, 1995 роки – частка державних підприємств.

Починаючи з 2007 року, вітчизняна офіційна статистика не оприлюднює інформації про частку кожної з форм власності в економіці України. Тому для аналізу скористаємося даними щодо частки державного сектора в економіці України, які подає Міністерство економічного розвитку та торгівлі України [5]. Відповідно до Методики визначення питомої ваги державного сектора в економіці, яка почала використовуватися з початку 2003 року зі змінами 2008 року, до суб'єктів господарювання державного сектора економіки належать:

1) суб'єкти, які діють на основі виключно державної власності: державні підприємства, казенні підприємства, державні акціонерні компанії (товариства) та дочірні підприємства, засновниками яких є дані суб'єкти господарювання;

2) суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує 50 відсотків;

3) суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [6].

До показників, необхідних для розрахунку питомої ваги державного сектора економіки, належать: 1) кількість суб'єктів господарювання; 2) обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ та акцизу); 3) чистий прибуток (збиток); 4) залишкова вартість основних засобів і нематеріальних активів та вартість оборотних активів (на початок року, на кінець звітного періоду); 5) середньооблікова чисельність штатних працівників, які подаються за видами економічної діяльності [6]. Питома вага державного сектора в економіці - це середньоарифметичне значення таких допоміжні показники:

– питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектора економіки в загальній кількості суб'єктів господарювання на кінець відповідного періоду;

– питома вага обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ та акцизу) суб'єктів господарювання державного сектора економіки в загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ та акцизу) суб'єктів господарювання за відповідний період;

– питома вага чистого прибутку (сальдо) суб'єктів господарювання державного сектора економіки в загальному обсязі чистого прибутку (сальдо) суб'єктів господарювання за відповідний період;

– питома вага за звітний період середньої залишкової вартості основних засобів і нематеріальних активів та вартості оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектора економіки в середній залишковій вартості основних засобів і нематеріальних активів та вартості оборотних активів суб'єктів господарювання за відповідний період;

– питома вага середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу суб'єктів господарювання державного сектора економіки в середньообліковій чисельності штатних працівників облікового складу суб'єктів господарювання за відповідний період [6].

Динаміка питомої ваги державного сектора в економіці України подана в таблиці 2 і свідчить про подальше скорочення частки державної власності в економіці.

Таблиця 2

**Питома вага державного сектора в економіці України
за 2007-2011 роки [5] у відсотках**

Показники	2007(9 міс.)	2008	2009	2010	2011 (9 міс.)
Питома вага державного сектора в економіці	16,1	9,0	9,5	9,2	16,1
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів підприємств державного сектора економіки	28,8	16,4	14,2	13,7	14,9
Питома вага обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ та акцизу) державного сектора економіки	12,4	7,8	9,7	9,2	10,9

Показники	2007(9 міс.)	2008	2009	2010	2011 (9 міс.)
Питома вага середньооблікової чисельності штатних працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки	30,6	15,3	15,6	15,5	...

Тенденція до скорочення частки державної власності в економіці України збережеться щонайменше до 2014 року, про що свідчить щойно прийнята Програма приватизації на 2012–2014 роки [7]. Згідно з документом, за підсумками реалізації програми передбачається зменшити частку державного сектора в економіці до 25-30% валового внутрішнього продукту (в 2010 році ФДМ оцінював її в 37%) [7]. Незрозумілим залишається, чому у головному нормативному документі приватизації показником частки державного сектора в економіці називається показник частки даного сектора у ВВП, який не є офіційним показником частки державного сектора. Більше того, за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України питома вага державного сектора за 2010 рік становила 9,2%, за кількістю підприємств – 1%, за обсягами реалізованої продукції – 9,2%, за залишковою вартістю основних засобів та нематеріальних активів – 13,7% [5]. Як бачимо, показники є набагато меншими.

Програма назвала основні принципи і цілі приватизації на 2012–2014 роки: масові темпи приватизації об'єктів при індивідуальному підході до продажу стратегічних підприємств, приватизація об'єктів разом із земельними ділянками, скорочення обмежень при приватизації і залучення зацікавлених в довгостроковому розвитку підприємств інвесторів [8]. Програма передбачає завершення процесу приватизації, що триває в країні 20 років, при цьому продаж усіх малих і середніх об'єктів заплановано на другий етап програми – у другому півріччі 2012 року – 2013 році. Зокрема, в список таких, що приватизуються, в 2012 році в Україні об'єктів планується включити Харківське державне виробниче авіапідприємство, Київський авіаційний завод ім. Антонова, ДАХК “Артем” (ВАТ “Завод “Артеммаш”), а також лікерогорілчані заводи і всі заводи шампанських вин, тобто стратегічні та бюджетоутворюючі підприємства [9].

Ситуація, що склалася у відносинах власності сучасної економіки України оцінюється багатьма науковцями і господарниками як руйнівна. Як пише вчений-фахівець з відносин власності В. В. Радченко, “не відповідає прогресивним світовим тенденціям розвитку продуктивних сил, власній меті – створення соціально орієнтованої ринкової економіки – і підхід до розуміння основної економічної засади суспільного ладу – відносин власності, насамперед, власності на засоби виробництва” [1, с. 6]

Як визначити оптимальну частку державної власності в ринковій економіці взагалі та економіці України, зокрема? Якщо скористатися одним із основних законів співвідношення економічної теорії та економічної практики, а саме, що “теоретичні узагальнення чи висновки, які формують наукове знання і сферу наукових досліджень, виникають на базі суспільної практики, об'єктивних економічних умов” [1, с. 5], то

відповідь на це питання слід шукати, зокрема, спираючись на світовий економічний досвід.

В країнах з традиційною ринковою економікою частка державної власності формувалася в результаті чергування процесів приватизації та націоналізації в різні періоди їх розвитку.

Так, наприклад у Франції державний сектор сформувався під впливом чергування хвиль націоналізації (1936, 1945, 1982 років) і приватизації (кінець 60-х і перша половина 70-х років, 1986–1988, 1993–1996 років) [10]. В 1990–2000-і роки пройшло ще кілька “хвиль” націоналізації. Вибір тієї чи іншої стратегії в кожному конкретний історичний момент обумовлювався економічними, ідеологічними, політичними та іншими мотивами. Однак головну роль у прийнятті рішень стосовно зміни частки державної власності відігравали економічні чинники.

В Іспанії до початку 80-х років ХХ ст. до державного сектора відносились більшість промислових підприємств. Вся електроенергія в країні вироблялася на державних електростанціях компанії “ЕНДЕСА”. Державними були – весь газ, що використовувався в країні, 65% вугілля і майже 90% сталі, повністю весь телефонний зв’язок, громадський транспорт, мережа найкращих готелів, провідні туристичні агенції і навіть гольф-клуби [10]. Експерти відзначають, що історія приватизації і націоналізації в Іспанії – це історія “націоналізації збитків і приватизації прибутків”. Дійсно, в кризові часи уряд націоналізував збиткові підприємства, рятуючи їх від банкрутства. Надалі чи то через високі ціни на телекомунікаційні послуги, електроенергію, газ і нафту (Repsol, Telefonica, Endesa, Gas Natural), чи то через підвищення попиту на продукцію (Indra в сфері електроніки, Inespal в алюмінієвій галузі) вони ставали прибутковими та успішними компаніями, і уряд знову приватизував їх. Водночас традиційно збиткові галузі (вугільна промисловість, радіо- і телебачення, залізничні і суднобудівельні компанії) залишаються у державному секторі [10].

Державний сектор в економіці Італії почав формуватися в 1930-х роках – тоді, коли країна перетворювалася з аграрної країни в розвинуту промислову. Оскільки держава брала активну участь в розвитку промисловості і фінансово-банківської системи, то в країні з’явилося кілька великих виробничо-фінансових об’єднань, провідну роль в яких відігравав державний капітал. До 60-х років ХХ ст. уряд контролював близько 40% національної економіки, а в окремих випадках – близько 90%. В 1992 році уряд розпочав програму часткової приватизації підприємств державного сектора. За період з 1993 по 2000 роки були приватизовані всі підприємства харчової промисловості, підприємства металургії, банківської сфери, телекомунікаційні компанії, фірми з управління шляховим господарством, транспортні підприємства, вся мережа автомобільних шляхів [10].

Висновок. Якщо узагальнити досвід приватизації та націоналізації власності у країнах з традиційною ринковою економікою, то можна визначити такі особливості:

1) приватизація стабілізувала державний бюджет країни, створила багато нових конкуруючих приватних фірм, серед населення значно зростала чисельність акціонерів (приватизація 1981-1987 років у Великобританії, приватизація у Франції);

2) усі заходи по приватизації ретельно готувалися і прораховувалися, в

післяприватизаційний період держава продовжувала відстежувати діяльність приватизованих компаній, не допускала їх перепродаж, обмежувала зосередження капіталу приватизованих компаній в одних руках, а також обмежувала участь в їх капіталі іноземних інвесторів. Приватизація мала чітко виражений фіскальний характер: держава продавала свою власність за значно вищими цінами, порівняно з компенсаційними виплатами при націоналізації (приватизація у Франції);

3) в стратегічних компаніях держава володіє “золотою акцією”, яка дає право блокувати будь-яке небажане рішення акціонерів. Крім того, ні вітчизняна, ні іноземна компанія, не може купити вирішальний пакет акцій стратегічного підприємства без спеціального дозволу уряду (приватизація в Іспанії та Італії);

4) політика приватизації не завжди сприяла підвищенню ефективності економіки і часто призводила до соціальних конфліктів, що дозволяє думати, що проблема неефективності господарського механізму, яку намагалися вирішити через приватизацію, безпосередньо не залежить від частки державної власності, ступеня державного втручання в економіку.

Отже, враховуючи світовий досвід, в економіці України приватизація державної власності не повинна розглядатися як засіб вирішення проблеми неефективності економіки, оскільки тут немає прямого взаємозв'язку. Приватизація державної власності не може розглядатися як засіб вирішення проблеми витрат державного бюджету без демократизації приватизованої власності. Приватизація державної власності неприпустима, якщо після неї держава втрачає всі засоби контролю за діяльністю приватизованих підприємств, особливо це стосується природних монополій та стратегічних підприємств.

Використані джерела:

1. Радченко В. В. Соціально-економічна трансформація в Україні як об'єкт дослідження економічної теорії / В. В. Радченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. – Випуск 13. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 5-8.
2. Статистичний щорічник України за 1995 рік / відп. за випуск В. В. Самченко; Міністерство статистики України. – К.: Техніка, 1996. – 576 с.
3. Статистичний щорічник України за 2000 рік / за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. В. А. Головка; Держкомстат України. – К.: Техніка, 2001. – 598 с.
4. Статистичний щорічник України за 2006 рік / за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. П. П. Забродський; Держкомстат України. – К.: Консультант, 2007. – 551 с.
5. http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=176673&cat_id=36252
6. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8389.html#18
7. http://dt.ua/POLITICS/rada_zatverdila_derzhprogramu_privatizatsiyi_na_20122014_roki-95549.html
8. http://realt.ua/Statti/0_Index.php?idn=78014&idr=262144
9. <http://www.rbc.ua/rus/top/show/kabmin-utverdil-gosudarstvennyu-programmu-privatizatsii-23112011132700>
10. http://www.nationalization.ru/examples/Privat_Europe.htm

Подопрыгора Л. А. Проблема оптимизации части государственной собственности: отечественные реалии и мировая практика.

В статье исследуется проблема определения и оптимизации части государственной собственности в современной рыночной экономике и экономике Украины, делаются выводы об

несоответствии сокращения части государственной собственности в экономике Украины цели социально-экономических преобразований и мировой экономической практике.

Ключевые слова: часть государственной собственности, приватизация, национализация.

Pidoprygora L. A. Problem of optimization of part of public domain : home realities and world practice

In the article the problem of determination and optimization of part of public domain is investigated in a modern market economy and economy of Ukraine, drawn conclusion about disparity of reduction of part of public domain in the economy of Ukraine of aim of socio-economic transformations and world economic practice.

Keywords: part of public domain, privatizing, nationalization.

Руженський М. М.
Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Обґрунтовано необхідність розробки принципів соціального захисту населення як його методологічної основи. Розкрито сутнісні характеристики цих принципів в ринкових умовах.

Ключові слова: принципи, соціальний захист населення, соціально-економічний розвиток, економічні закони, соціальні закони.

На сучасному етапі трансформаційних перетворень в Україні особливої уваги набувають проблеми соціального захисту населення. Від стану останнього безпосередньо залежить добробут наших громадян, соціальна та політична стабільність у суспільстві, його подальший соціально-економічний розвиток. Низький рівень соціальної захищеності наших співгромадян значною мірою спричинений відсутністю вихідних положень теорії соціального захисту населення, які б слугували керівною ідеєю трансформаційних перетворень соціально-економічних відносин в цій сфері.

В сучасних наукових розробках такі автори як М. Ф. Головатий та М. Б. Панасюк при визначенні соціального захисту населення зазначають, що він включає і систему принципів [1, с. 40]. Укладачі короткого енциклопедичного словника “Соціальна робота” тільки фіксують цю сутнісну характеристику соціального захисту населення [2, с. 427]. В роботах, виконаних під керівництвом російського науковця Є. І. Холостової, виокремлюються такі основні принципи соціального захисту населення як гуманність, адресність, соціальна справедливість, комплексність, забезпечення прав і свобод особистості [3, с. 315]. Однак їх сутнісні характеристики не розкриті.

Водночас в іншій роботі соціальна справедливість віднесена до складових соціального захисту населення [4, с. 111-112]. Це є свідченням невизначеності основоположних питань теорії соціального захисту населення, недостатньої уваги науковців до формування її методологічних засад з позицій фундаментальної науки на